

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ท่ามกลางกระแสการแข่งขันทางธุรกิจข้อมูลข่าวสารระหว่างสื่อทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่นับวันจะรุนแรงขึ้นตามลำดับ สื่อทุกสื่อแข่งขันกันด้วยการรายงานข่าวสารที่รวดเร็ว ถูกต้อง แม่นยำ และด้วยเทคโนโลยีทางการสื่อสารที่ก้าวหน้า ผสานกับความกระหายใคร่รู้ข่าวสารของคนในสังคม ทำให้เกิดกระแสเรียกร้องต่อสื่อมวลชนทุกประเภท ทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ ให้เพิ่มปริมาณการรายงานข่าวเชิงสืบสวน (Investigative Reporting) ให้มากขึ้น ไม่ใช่การรายงานข่าวแบบฉาบฉวยตามกระแส แต่เป็นการเจาะข่าวลงไป ในเนวลึกให้ถึงเบื้องหลังของข่าว

ทำไม "การรายงานข่าวเชิงสืบสวน" จึงถูกมองว่า เป็นทางเลือกหนึ่งของผู้รับสารในการบริโภคข่าวสาร ทั้งนี้ก็เนื่องจากการเกิดขึ้น และไหลเวียนของข่าวสารในสังคมทุกวันนี้ มีปริมาณมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา สมหมาย ปาจรินัตต์ (2537) ได้ศึกษาเรื่องการรายงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน ในหนังสือ "ข่าวเจาะ เจาะข่าว" โดยได้ระบุสาเหตุที่ทำให้สังคมเรียกร้องการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน โดยเสนอข่าวแบบสืบสวนสอบสวนว่า มาจากพฤติกรรมที่ผิดปกติ เข้าข่ายการฉ้อฉลต่อผลประโยชน์ส่วนรวมเกิดขึ้นมากมายในสังคม จนคนส่วนใหญ่ในสังคมเห็นว่า การทำหน้าที่ของสื่อมวลชนในปัจจุบันยังไม่เพียงพอ เมื่อเปรียบเทียบกับสภาพปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ที่ซับซ้อนขึ้นตามลำดับ การรายงานข่าวสารความเคลื่อนไหวตามปกติ (To Inform) ของสื่อมวลชนที่เป็นเพียงเครื่องมือในการบอกข่าวสารระหว่างกลุ่มคนในสังคม ต้องพัฒนาไปสู่การค้นหาความจริง คือจากการเป็นผู้รายงาน มาเป็นผู้ติดตามตรวจสอบ ด้วยวิธีการขุดคุ้ย นำความจริงที่ซ่อนอยู่ออกมาตีแผ่ด้วยความสามารถของสื่อมวลชนเอง หรือเปิดโอกาสให้สาธารณชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์อย่างโปร่งใส

การรายงานข่าวเชิงสืบสวน ถือได้ว่าเป็นรูปแบบใหม่สำหรับสื่อโทรทัศน์ แต่ด้วยข้อจำกัดทางด้านโครงสร้างของระบบวิทยุโทรทัศน์ไทย ที่กรรมสิทธิ์ถูกควบคุมโดยรัฐ ทำให้ประสบ

ปัญหาสำคัญตามมา 3 ด้าน คือ ไม่สามารถตอบสนองความต้องการด้านข่าวสารข้อมูลของประชาชน การทำงานมักถูกแทรกแซงโดยอำนาจทางการเมือง และปัญหาด้านการดำเนินธุรกิจยังเป็นระบบการกำกับแบบอุปถัมภ์ไม่ใช่ระบบเปิดอย่างแท้จริง (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ ,วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, วิษณุ วรรณุญ และ मुखเมธิน กลั่นนุรักษ์ ,2539)

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์และคณะ (2539 : 23-51)ศึกษาพบว่า ปัญหาสำคัญของโครงสร้างระบบโทรทัศน์ไทยคือ“กรรมสิทธิ์” เพราะรัฐมีแนวคิดว่า“คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า” (Electromagnetic Spectrum) เป็นทรัพยากรสาธารณะและมีอยู่จำกัดจึงต้องมีการจัดสรรโดยรัฐ และดำเนินการเพื่อประโยชน์ของสาธารณชนโดยส่วนรวม แนวคิดนี้จะปรากฏผ่านทางประวัติศาสตร์โทรทัศน์ไทย โดยแบ่งออกเป็น 3 ยุค คือ

1). ระบบวิทยุโทรทัศน์ยุคแรก : การผูกขาดของรัฐ (2498-2510) เนื่องจากสื่อโทรทัศน์เป็นเทคโนโลยีใหม่ที่ซับซ้อน ต้องการทุนจำนวนมากในการดำเนินการ และถือกำเนิดในระบบการเมืองอำนาจนิยมภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงไม่นาน ในสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม ต้องการก่อตั้งสถานีโทรทัศน์แห่งแรกในช่วงปี พ.ศ.2493-2494 แต่กลับมีเสียงคัดค้านจาก สส.ฝ่ายค้าน หนังสือพิมพ์ และประชาชน จนต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบองค์กรจากการดำเนินการโดย “กรมประชาสัมพันธ์” มาเป็นการจัดตั้งบริษัทจำกัดให้รัฐบาลถือหุ้น ไซ้ชื่อว่า “บริษัทไทยโทรทัศน์” ทุนจดทะเบียน 20 ล้านบาท

เหตุผลที่มีการคัดค้านการจัดตั้งวิทยุโทรภาพในขณะนั้น เพราะบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ไม่สมควรนำงบประมาณแผ่นดิน เงินภาษีราษฎร ไปอุดหนุนความบันเทิงของคนส่วนน้อย ในช่วงนั้นโทรทัศน์เกิดขึ้นจากความต้องการของผู้นำทางการเมืองโดยจำเป็นต้องนำการจัดองค์กรในรูปรัฐวิสาหกิจมาใช้ แม้วัตถุประสงค์ที่แท้จริงจะเป็นสื่อโฆษณาชวนเชื่อของรัฐโดยตรง จึงกล่าวได้ว่า การจัดระบบสื่อโทรทัศน์ของไทยมีลักษณะลูกผสมมาตั้งแต่เริ่มต้น อาศัยแนวคิด “รัฐเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ” (State System) แต่สวมเสื้อรัฐวิสาหกิจ ในทางปฏิบัติรัฐบาลจึงเข้าแทรกแซงและควบคุมอย่างใกล้ชิด

2). ระบบโทรทัศน์ยุคเผด็จการ ; การให้สัมปทานแบบอุปถัมภ์ (2510-2534)
หลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงการยึดอำนาจการปกครองของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีการเร่งรัดการขยายเครือข่ายวิทยุและโทรทัศน์ของกรมประชาสัมพันธ์ ต่อมาในยุคของจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร มีการเปิดให้เอกชนรับสัมปทาน เช่น สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7 ดำเนินการโดย บริษัทกรุงเทพวิทยุโทรทัศน์ สถานีไทยทีวีสีช่อง 3

ดำเนินการโดยบริษัทบางกอกเอนเตอร์เทนเมนต์ ได้รับสัมปทานเมื่อปี 2513 จนต่อมามีการยุบเลิกบริษัทไทยโทรทัศน์ (ช่อง 4 บางขุนพรหมเดิม) จึงโอนกิจการไปขึ้นกับองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (ช่อง 9) เมื่อปี 2520

ช่วงนี้เป็นช่วงที่มีการจัดระบบธุรกิจโทรทัศน์แบบทวิภาค (Dual System) คือเปิดให้เอกชนดำเนินการในนามของราชการ และการให้สัมปทานมีลักษณะแบบอุปถัมภ์ แต่สภาพของระบบโทรทัศน์มีการผูกขาดสูง และมีข้อจำกัดด้านเทคโนโลยีทำให้จัดตั้งสถานีได้ไม่เกิน 5 สถานีในแถบคลื่น VHF แต่ในระบบทวิภาค กลุ่มที่แทรกอยู่อย่างมีพลังตลอดเวลา คือ กลุ่มเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นผู้ดำเนินการโทรทัศน์ส่วนใหญ่เกือบทุกช่อง ปัญหาสำคัญของระบบที่เป็นอยู่จึงมีลักษณะกลุ่มเศรษฐกิจบางกลุ่มได้อำนาจดำเนินการธุรกิจโทรทัศน์ แต่ปราศจากเสรีภาพในด้านข่าวสารข้อมูลและการแสดงความคิดเห็น อีกด้านหนึ่งการจัดระบบใช้วิธีการของรัฐบาลอำนาจนิยมที่อุปถัมภ์ธุรกิจเอกชนบางกลุ่ม เพื่อฐานอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของตน ระบบธุรกิจโทรทัศน์จึงเป็นระบบปิด และถูกผูกขาดโดยคนกลุ่มเดิมมาจนถึงปัจจุบัน

ในทางการเมืองการควบคุมระบบโทรทัศน์ด้วยระบบอุปถัมภ์ ผนวกกับกฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่างๆ ทำให้สื่อโทรทัศน์มีฐานะเป็นกระบอกเสียงของรัฐบาลไม่เป็นตัวของตัวเอง ในการทำหน้าที่สื่อมวลชนตลอดช่วงปี 2500-2516 แต่ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 สภาพการตื่นตัวทางประชาธิปไตยขยายไปในแทบทุกวงการ แต่สื่อทั้งวิทยุและโทรทัศน์ยังคงทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงให้รัฐบาลเช่นเดิม ต่อมาในปี 2518 มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ (กบว.) พร้อมกับประกาศระเบียบว่าด้วยการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ.2518 เป็นความพยายามของรัฐในการตอบสนองข้อเรียกร้องในเรื่องสิทธิและเสรีภาพในการสื่อสาร แต่การปฏิรูประบบวิทยุโทรทัศน์ครั้งนี้ไม่ได้กล่าวถึงเรื่อง "กรรมสิทธิ์" และการจัดการระบบธุรกิจแบบอุปถัมภ์ ทำให้โครงสร้างเก่ายังคงดำรงอยู่ต่อไป

การแบ่งขั้วอำนาจทางการเมืองอย่างชัดเจนในช่วงปี 2516-2519 ยังทำให้ฝ่ายรัฐบาลใช้สื่อวิทยุและโทรทัศน์ ในการแย่งชิงการสนับสนุนจากประชาชน และเมื่อเกิดรัฐประหารในปี 2519 รัฐบาลได้ประกาศคำสั่งคณะปฏิวัติที่ 15 และ 17 ควบคุมสื่อวิทยุและโทรทัศน์อย่างเข้มงวด จะเห็นได้ว่า สื่อโทรทัศน์ในช่วงแรกยังมีโครงสร้างเป็นการผูกขาดสูงมาก ผนวกกับการควบคุมอย่างเข้มงวดในด้านสถานะทางการเมืองทำให้ระบบโทรทัศน์ดำเนินการในลักษณะเอื้อประโยชน์ต่อพัฒนาการของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม

3). จุดเปลี่ยนทางความคิดหลังเหตุการณ์ พฤษภาคม 2535

ในช่วงปี 2529-2530 มีการปฏิรูปการเสนอรายการข่าวโทรทัศน์ เป็นการนำแนวคิดเรื่องการแข่งขัน และการเปิดทางเลือกใหม่ เข้ามาสู่ระบบปิดและมีลักษณะกึ่งผูกขาด บริษัทแปซิฟิคอินเตอร์คอมมิวนิเคชั่น ได้รับสัมปทานในการทำข่าวช่อง 9 อ.ส.ม.ท. มีการใช้รูปแบบและเทคโนโลยีใหม่มาทำให้รายการข่าวน่าสนใจกว่าข่าวช่องอื่นๆ ปี 2529 รายการข่าวช่อง 9 มีคนดูเพิ่มขึ้นจากปี 2528 ถึง 2.2 ล้านคน สถานีมีรายได้เพิ่มขึ้น 36.77 ล้านบาท รายการข่าวติดอันดับ 1 ใน 3 ของรายการที่มีผู้ชมมากที่สุดนับแต่นั้นมา

การปฏิรูปรายการข่าวนับว่าเป็นบทบาทของกระแสความต้องการด้านข่าวสาร สอดรับกับการพัฒนาเศรษฐกิจที่ต้องการข้อมูลที่แม่นยำและรวดเร็วในการตัดสินใจ รวมทั้งมีการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารทำให้ภาพลักษณ์ของสังคมข่าวสารเป็นเรื่องจำเป็น ความตื่นตัวด้านข่าวสารเกิดขึ้นอย่างรุนแรงอีกครั้ง ในช่วงเกิดการรัฐประหารโดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ หรือ รสช. เมื่อปี 2534 โดยเฉพาะในช่วงการประท้วงเมื่อเดือนเมษายน 2535 สืบเนื่องจนถึงเหตุการณ์นองเลือดในเดือนพฤษภาคม ปีเดียวกัน รายการข่าวโทรทัศน์กลายเป็นฝ่ายที่เสนอข่าวรัฐบาลเพียงด้านเดียว ประชาชนไม่มีแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือจึงได้ไปรวมตัวชุมนุมกันจำนวนมากบนถนนราชดำเนิน

ภายหลังจากที่ทหารใช้กำลังปราบปรามประชาชน ระหว่างวันที่ 17-21 พฤษภาคม 2535 มีเสียงเรียกร้องสิทธิในการรับรู้ข่าวสารดังขึ้นจากกลุ่มสื่อมวลชนและประชาชนกลุ่มต่างๆ จำนวนมากที่ชัดเจนที่สุด คือ การให้หลักประกันเรื่องสิทธิในการรับรู้ข่าวสารของสื่อมวลชน และประชาชน รวมทั้ง การปฏิรูประบบสื่อมวลชนของรัฐ (วิทยุและโทรทัศน์) โดยให้เอกชนมีกรรมสิทธิ์ในสื่อวิทยุและโทรทัศน์ได้

จากประวัติศาสตร์ของโทรทัศน์ไทย จะพบว่า จุดเปลี่ยนของโทรทัศน์ครั้งสำคัญอยู่ที่ เหตุการณ์นองเลือดในเดือนพฤษภาคม 2535 ซึ่งจุดประกายให้เกิดการปฏิรูประบบสื่อมวลชนของรัฐ และก่อให้เกิดกระแสเรียกร้องหลักประกันสิทธิในการรับรู้ข่าวสารของสื่อมวลชนและประชาชน การรายงานข่าวทางโทรทัศน์ในช่วงเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการเสนอข่าวด้านเดียว ตกเป็นเครื่องมือของรัฐในการบิดเบือนข้อเท็จจริง โทรทัศน์ถูกทำลายความน่าเชื่อถือลงไปมากในช่วงนั้น หลังจากนั้นจึงมีความพยายามที่จะปรับปรุงการเสนอข่าวทางโทรทัศน์เพื่อสร้างความเชื่อถือให้กลับคืนมาอีกครั้ง โดย “การรายงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนทางโทรทัศน์” เป็นรูปแบบการรายงานข่าวที่เชื่อกันว่า จะสามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้กับสื่อ

โทรทัศน์ เหมือนกับที่สร้างความน่าเชื่อถือและสร้างพลังให้กับสื่อหนังสือพิมพ์มาหลายทศวรรษแล้ว

การรายงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนทางโทรทัศน์ เป็นการรายงานข่าวรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในวงการโทรทัศน์ไทย การนำเสนอข่าวลักษณะนี้เคยมีความพยายามแล้วเมื่อปี 2530 โดยบริษัทแปซิฟิค ที่ได้รับสัมปทานข่าว 9 อ.ส.ม.ท. แต่ติดขัดปัญหาการเมืองแทรกแซง จนกระทั่งปี 2535 หลังเหตุการณ์นองเลือด มีความพยายามที่จะเสนอข่าวรูปแบบนี้ขึ้นอีก แต่ในระยะแรกยังมีเพียงไม่กี่รายการ เช่น รายงานแปซิฟิค (บริษัทแปซิฟิค ปี 2536) รายการตามล่าหาความจริง (บริษัทแปซิฟิค 2537) การเสนอข่าวในแนวนี้ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะกรณีที่อยู่ในความสนใจของประชาชน เช่น กรณียันตระอมโรภิกขุ , กรณีสังหารสองแม่ลูกตระกูลศรีระชะฉันท ทำให้สถานีโทรทัศน์ทุกช่องสนใจที่จะนำเสนอรายการที่ใช้รูปแบบข่าวในเชิงสืบสวน ถัดตรวจสอบจากผังรายการจะพบรายการประเภทข่าวสืบสวนสอบสวนปรากฏในผังรายการทุกช่อง เช่น รายการหมู่บ้าน-การเมือง ทางช่อง 3 , รายการเจาะข่าว ช่อง 5 , รายการตามล่าหาความจริง ช่อง 5 , รายการเจาะข่าวเด็ด ช่อง 7 , รายการรายงานแปซิฟิค ช่อง 9 , รายการเบาะแส ช่อง 9 แม้แต่รายงานข่าวประจำวันทางสถานีโทรทัศน์ทุกช่องก็พยายามนำเสนอข่าวในเชิงสืบสวนมากขึ้น หลังถูกวิจารณ์ว่าการนำเสนอข่าวของทุกช่องไม่มีความแตกต่าง มีแหล่งข่าวซ้ำๆกัน

“ความพยายามในการทำข่าวสืบสวนทางโทรทัศน์มีมากขึ้น สิ่งที่เปลี่ยนแปลงเห็นได้ชัด คือ “รูปแบบ” ทำให้เห็นว่ามี “ข่าวเจาะ” มีเบื้องหลังข่าว แต่เนื้อหาจริงๆสิ่งที่สะท้อนความพยายามในการต่อสู้ ความไม่ถูกต้องของอำนาจรัฐ ถึงขนาดเอาคนผิดมาลงโทษพลิกคดี โทรทัศน์ไม่ได้สะท้อนสิ่งเหล่านี้ถ้าเปรียบเทียบกับบทบาทหนังสือพิมพ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน” (สมหมาย ปาริจฉัตต์ , สัมภาษณ์ , 11 มกราคม 2539)

“ความได้เปรียบของโทรทัศน์คือ ทำให้เกิดความฮือฮาขึ้นมาได้ ทำให้คนสนใจได้มากกว่า แต่คงไม่ได้เกิดผลเท่าหนังสือพิมพ์ เช่นกรณีฆ่า 2 แม่ลูกตระกูลศรีระชะฉันท โทรทัศน์มีความพยายามนำเสนอ แต่ผลกระทบจริงๆ เกิดจากหนังสือพิมพ์ แต่ก็น่าเห็นใจการดำเนินการของโทรทัศน์เหมือนกัน เพราะมีข้อจำกัดด้านเวลา , โครงสร้างรายการ , ผู้ที่ควบคุมดูแลโทรทัศน์ และผลประโยชน์ในเชิงธุรกิจ ถ้าโทรทัศน์ต้องการบรรลุเป้าหมายแบบหนังสือพิมพ์มีคำถามว่า รายการจะอยู่ได้หรือ อาจกลายเป็นศัตรูไปทั่วบ้านทั่วเมืองก็น่าเห็นใจ แต่ยืนยันว่า โทรทัศน์ควรทำหน้าที่เหมือนหนังสือพิมพ์สามารถเปลี่ยนแปลงพลิกคดีให้เห็นการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม” (สมหมาย ปาริจฉัตต์ , สัมภาษณ์)

“อยากเห็นข่าวในเชิงสืบสวนสอบสวนมากขึ้น เพราะปัจจุบันเป็นความเห็นเสียส่วนมาก ข่าวสืบสวนยังมีอยู่น้อยมาก เช่น รายงานแปซิฟิก ตามล่าหาความจริง แต่ก็ไม่รู้ว่ามีรอบด้านมากนักแค่ไหน โดยเฉพาะตามล่าหาความจริง มันอยู่ไกลจากสิ่งที่ผมรู้ ไม่ค่อยได้สนใจ การวิเคราะห์ข่าวอาชญากรรมไม่รู้ลึกซึ่งมากนักก็ดูเท่าที่นำเสนอ ก็ยังนึกว่าถ้ามันไม่จริงเราจะรู้ได้อย่างไร ส่วนรายงานแปซิฟิก หลังๆ ไม่ค่อยได้ดู เท่าที่ดูอย่างเรื่องยันตระก็ไม่ว่าง รู้สึกคุ้นกับเนื้อเรื่อง แต่ถ้าเป็นคนที่ไม่รู้เรื่องเลยดูแล้วก็คงเชื่อ และก็ต้องตั้งคำถามเหมือนกัน ถ้าเขาอยู่นอกวงการ” (ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ,สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2539)

“ถ้าข่าวสืบสวนสอบสวนมากขึ้นก็สามารถแยกแยะกับข่าวที่นำเสนอเป็นประจำได้ แต่ถ้ายังน้อยอยู่ก็ไม่มีทางเลือก แต่ผมเห็นว่า สก๊อปข่าวในภาคข่าวปัจจุบันยังไม่ใช้การเจาะข่าวอย่างแท้จริง เป็นการวิเคราะห์หั่นห้อยไม่ใช่สก๊อปที่ไปทำข่าวสืบสวน เพราะเรื่องที่ต้องเป็นเรื่องที่ยังไม่มีใครทำ ในความรู้สึกผมต้องเอ็กชคลูซิฟ หมายความว่าเราต้องสก๊อปมา คนอื่นไม่มีมีความรู้สึก ถ้ามีการร้อยเรียงเรื่อง แล้ววิเคราะห์ บางทีนำภาพเก่า เรื่องเก่ามาปะติดปะต่อ ก็บอกว่าเป็นสก๊อป ผมไม่ค่อยมั่นใจเป็นการเล่าเรื่องร้อยเรียงมากกว่า หรือวิเคราะห์ให้ฟัง ไม่ใช่รายการรายงานข่าวสืบสวนสอบสวน” (ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ,สัมภาษณ์)

การรายงานข่าวสืบสวนสอบสวน หมายถึง ข่าวที่ผู้สื่อข่าวสามารถเข้าถึงแหล่งข่าวแรก (First Source) ซึ่งเป็นต้นตอของเหตุการณ์ จนค้นข้อเท็จจริงอันเป็นความจริงแท้ แล้วนำมาตีแผ่จนสาธารณชนได้รู้อย่างถูกต้องและกว้างขวาง และเนื่องจากการทำข่าวสืบสวนเป็นการแสวงหาข้อเท็จจริงทุกแง่มุมทั้งด้านลึกและด้านกว้าง จึงถือเป็นข่าวที่แสดงถึงการทำหน้าที่ บทบาท และอิทธิพลของสื่อมวลชนอย่างชัดเจนที่สุด (สมหมาย ปารีจฉัตต์ : 2537)

ลักษณะสำคัญของข่าวเชิงสืบสวน คือ เป็นข่าวที่มีความลึก ชับซ้อน มีความแรง ได้มาจากการขุดคุ้ยข้อเท็จจริงที่ถูกอำพรางอยู่ เป็นการเจาะหาข่าวโดยผู้สื่อข่าวเอง ควรเป็นข่าวเดี่ยวที่ได้มาและนำเสนอก่อนใคร จำเป็นต้องอาศัยการวิเคราะห์ วิจัยอย่างเป็นระบบ แหล่งข่าวต้องมีทั้งบุคคลที่เป็นต้นตอของเหตุการณ์และเอกสารอ้างอิง

จากลักษณะสำคัญของข่าวสืบสวน คือ การเปิดโปง ขุดคุ้ยข้อเท็จจริงเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงที่ถูกปกปิดซ่อนเร้นอยู่ วิธีการได้มาซึ่งความจริงมีหลายรูปแบบ ตั้งแต่การสัมภาษณ์ การหาหลักฐานข้อมูลจากเอกสาร แต่ในการทำข่าวสืบสวนประเด็นมักมีความซับซ้อน และมีประเด็นที่ต้องตามความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง การได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารมักจะไม่ได้อาศัยวิธีการปกติ จำเป็นต้องใช้เทคนิคที่นักข่าวแต่ละคนใช้ในการเจาะข่าวแตกต่างกันไป เช่น ในการ

สัมภาษณ์อาจต้องใช้การสัมภาษณ์ด้วยคำถามที่อาจรุนแรง ชั่วๆ ใช้ลูกล่อลูกชนทุกรูปแบบ ซึ่งเสี่ยงต่อการบิดเบือน สัญญาแล้วไม่ทำตามสัญญา การละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ประเด็นเหล่านี้เป็นประเด็นที่ถกเถียงกันมากในวงการสื่อสารมวลชน และ “จริยธรรม” ของสื่อมวลชน จะถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นมาตรฐานเสมอ

สำหรับปัญหาทางจริยธรรมในการรายงานข่าวเชิงสืบสวน สมหมาย ปารีฉัตร บรรณาธิการหนังสือพิมพ์มติชน ให้ทัศนะที่น่าสนใจว่า “ปัญหาทางจริยธรรมในการรายงานข่าวเชิงสืบสวนต้องแยกเป็น 2 ประเด็น คือ 1).ไม่มีเจตนา ข่าวสืบสวนมีโอกาสทำความเสียหายปรักปรำบุคคลอื่นสูง คดีหมิ่นประมาทเกิดขึ้นสูง แต่การที่สื่อมวลชนไม่สามารถหาข้อมูลได้ครบถ้วน 100% แล้วมีความจำเป็นต้องนำเสนอ ถ้าไม่มีเจตนา ประเด็นในแง่จริยธรรม ผมมองว่า เป็นความผิดพลาดที่ให้อภัยได้ ด้วยเจตนาที่จะแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม ให้ความเป็นจริงตีแผ่มันไม่ใช่เสนอข่าววันเดียว ต้องใช้ระยะเวลา บางทีมีประเด็นที่ต้องค่อย ๆ คลี่คลาย ประเด็นแรกอาจมีผลกระทบ ถ้าไม่มีเจตนาถั่นแถ้งเป็นความผิดที่ให้อภัยได้ แต่ต้องระวังอาจทำโดยไม่เปิดเผยชื่อ ไม่เปิดเผยแหล่งข่าว เมื่อพิสูจน์ได้จึงค่อยพิสูจน์ ที่สำคัญต้องถือผลประโยชน์เพื่อประชาชนเป็นหลัก อีกประเด็นหนึ่งคือ 2).เจตนา จะสรุปประเด็นโดยไม่มีข้อมูลข่าวสารแน่นอน ถือว่าเป็นความผิดในแง่จริยธรรมอย่างยิ่ง เจตนาจะตกเป็นเครื่องมือเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว เพื่อใช้ทำร้ายฝ่ายตรงข้าม เป็นการผิดจรรยาบรรณอย่างยิ่ง อีกอย่างหนึ่งการใช้การทำข่าวสืบสวนหาประโยชน์แบบลึกลับ ริดไถ ขอมเป็นเครื่องมือเพื่อสนองผลประโยชน์กันและกัน เป็นสิ่งที่คนทำข่าวสืบสวนต้องระวังมาก เพราะการทำข่าวสืบสวนมีโอกาสตั้งสมมติฐานผิดได้เสมอ” (สมหมาย ปารีฉัตร, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2539)

ประเด็นเรื่อง “จริยธรรม” กำลังเป็นที่สนใจของสังคมไทย ในทุกสาขาวิชาชีพขณะนี้ ไม่ว่าจะเป็นแวดวงสื่อมวลชน หรือแวดวงการเมือง ที่เกิดกระแสเรียกร้องภาวะทางจริยธรรมของผู้นำทางการเมืองและนักการเมืองอย่างสูง ในแวดวงสื่อสารมวลชนปัญหาทางจริยธรรมถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นถกเถียงโดยเฉพาะเมื่อเกิดกรณีปัญหาขึ้น เพราะสภาพสังคมไทยได้กลายเป็นสังคมข้อมูลข่าวสารแล้ว ดังนั้น “จรรยาบรรณ” ในวิชาชีพสื่อสารมวลชน ถูกมองว่าจะช่วยยกระดับของสื่อมวลชนให้มีมาตรฐานสูงยิ่งขึ้น มีการวิเคราะห์กันว่า ขณะที่ข้อมูลข่าวสารล้นไหลเข้ามาในสังคมตลอดเวลา แต่สังคมไทยก็ยังไม่กลายเป็นสังคมสารสนเทศโดยสมบูรณ์เสียที เพราะสังคมสารสนเทศ ต้องมีเงื่อนไขสำคัญ คือ ประชากรส่วนมากจะต้องอยู่ในฐานะที่มี “ความรู้” มากขึ้นทั้งในแง่ของการเข้าถึง และการใช้ประโยชน์จากแหล่งของสารสนเทศได้ ดังนั้นสถาบันสื่อสารมวลชนจึงถูกคาดหวังบทบาทว่า จะต้องเป็นผู้สร้างความตระหนักรู้ให้กับคนในสังคม ด้วย

เหตุผลที่กล่าวมาสถาบันสื่อมวลชนจำเป็นที่จะต้องตรวจสอบตนเองและถูกตรวจสอบจากสถาบันอื่นๆในสังคม โดย “จริยธรรม” ของสื่อมวลชนสามารถใช้เป็นเกณฑ์หนึ่งในการตรวจสอบได้

ในวงการสื่อสารมวลชน มีนักวิชาการที่มองปัญหา “จริยธรรม” ไว้เช่น บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา (2537 : 126) ศึกษาพบว่า “ในระบบสังคมไทยข้อที่น่าสังเกตมากคือ สื่อมวลชนทุกประเภทแทบไม่เคยพูดถึง “รหัสทางจริยธรรม” ที่อ้างว่าตนเองยึดเป็นสรณะเลย มีหน้าซ้ำสื่อมวลชนบางประเภทยังไม่เคยมีการจัดตั้งรหัสทางจริยธรรมอย่างเป็นทางการใดๆทั้งสิ้น ข้อเท็จจริงนี้ไม่เป็นเพียงเครื่องบ่งชี้ระดับความรับผิดชอบทางสังคมของสื่อมวลชนเท่านั้นแต่ยังเป็นดัชนีวัดระดับจิตสำนึกทางสังคมของพลเมืองด้วย”

“ผู้บริหารสื่อมวลชนควรจะมีบทบาทในการกำหนดรหัสทางจริยธรรมที่เหมาะสมกับสื่อมวลชนด้วย แต่ขณะเดียวกันต้องมีความระมัดระวังไม่ให้รหัสดังกล่าวเข้มงวดจนกระทั่งสื่อมวลชนไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่อันควรของตนได้ ในกรอบของสิทธิเสรีภาพที่เพียงพอด้วย เพราะการตีความทางจริยธรรมเป็นงานที่ละเอียดอ่อน และเรียกร้องความสามารถค่อนข้างสูง ทว่าเราจะหลีกเลี่ยงไม่ได้หากว่าเราต้องการสื่อมวลชนที่มีมาตรฐานสูงขึ้นเรื่อยๆ ” (บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา , อ้างแล้ว)

นอกจากประเด็นปัญหาเรื่อง “จริยธรรม” ในการทำรายงานข่าวสืบสวนสอบสวนทางโทรทัศน์แล้ว ยังประสบปัญหาขั้นตอนในการควบคุมและตรวจสอบขององค์กรผู้ทำหน้าที่ในการตรวจสอบ เพราะสื่อโทรทัศน์นั้นตกอยู่ในกรรมสิทธิ์ของรัฐ ทั้งการควบคุมและการออกกฎระเบียบ

“สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 การควบคุมและตรวจสอบ ตามพระราชบัญญัติวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ.2498 แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ฉบับที่ 4 พ.ศ.2530 สถานีต้องเป็นผู้รับผิดชอบตามกฎหมายในรายการทุกรายการที่ออกอากาศทางช่อง 5 ในการตรวจพิจารณารายการจะมีการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิสาขาต่างๆ ตามความเหมาะสม ช่อง 5 เชิญมาวันละ 2 ท่าน ต่างสาขาอาชีพ เช่น แพทย์ อัยการ นักกฎหมาย นักนิเทศศาสตร์ เป็นต้น เจ้าหน้าที่ตรวจพิจารณารายการก็จะแบ่งงานกันตรวจ ถ้ามีข้อข้องใจก็จะนำมาปรึกษากัน พิจารณาร่วมกับคณะกรรมการที่ปรึกษา หรือถ้ามีกรณีขัดแย้งก็ต้องมีมติออกมา แล้วให้ผู้อำนวยการสถานีตัดสินใจ จากนั้นก็ให้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านดู เช่นด้านกฎหมาย” (ตรัยเทพ เทวะผลิน , สัมภาษณ์ , 12 มกราคม, 2539)

“โดยชัดเจน ผู้อำนวยการสถานี ผู้บัญชาการทหารบก ยึดหลัก กกช.อย่างเคร่งครัดของเราต่างจากที่อื่น ยกตัวอย่างช่องใกล้เคียงมีคนตรวจคนเดียวไม่มีที่ปรึกษาทั่วไป ของเราก่อนข้างเข้มงวดกว่าช่องอื่น และค่อนข้างมีปัญหากับผู้จัดมาก เพราะเราจะไม่เบน แต่จะต้องแก้ไข เราทราบว่าการบวนการผลิตต้องเสียค่าใช้จ่ายเยอะ” (ตรีเทพ เทวะผลิน . สัมภาษณ์)

สารคดีเชิงข่าว ; กรณีศึกษาที่นำมาวิเคราะห์

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษารายการสารคดีข่าวเชิงสืบสวนทางโทรทัศน์ คือ “รายงานแปซิฟิก” เฉพาะกรณีพระยันตระ อมโร ที่รายงานแปซิฟิกนำเสนออย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 1 ปี 2 เดือนมาเป็นกรณีศึกษา

รายการ "รายงานแปซิฟิก" เป็นสารคดีเชิงข่าวสืบสวนสอบสวน เริ่มต้นออกอากาศในเดือน มกราคม 2536 ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ทุกวันเสาร์ เวลา 20.30 ถึง 21.00 น. มีดร.สมเกียรติ อ่อนวิมลเป็นผู้อำนวยการผลิต รูปแบบรายการแบ่งออกเป็น 3 ช่วง มีผู้ดำเนินรายการ 3 คน ในช่วงเริ่มต้นของรายการรายงานแปซิฟิก ผู้ดำเนินรายการประกอบไปด้วย ดร.สมเกียรติ อ่อนวิมล , คุณประไพพัตร โขมพัตร และคุณธวัชชัย กฤติยาภิชาติกุล

“บริษัทได้เวลาใหม่จากช่อง 9 จึงมาคิดรายการชื่อ “รายงานแปซิฟิก” รูปแบบคือการเสนอวิเคราะห์เบื้องหน้าเบื้องหลังข่าวการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เหตุการณ์ปัจจุบันเป็นหลัก โดยเน้นสถานการณ์ปัจจุบัน มีพิธีกร 3 คน ทุกคนทำหน้าที่ผู้สื่อข่าวด้วยทำเรื่องใหญ่ 1 เรื่อง แบ่งเป็น 3 ประเด็น มีอาจารย์สมเกียรติ ผม และคุณประไพพัตร โขมพัตร ออกไปทำข่าว แนวคิดหลักมาจากอาจารย์สมเกียรติว่าต้องการทำเรื่องอะไรบ้าง บางครั้งก็คุยกัน แบ่งประเด็น อาจารย์สมเกียรติแจกงาน ประเด็นก็จะครอบคลุมทุกด้านแต่จะเน้นหนักการเมืองมากหน่อยคำนึงถึงเหตุการณ์ปัจจุบัน เช่น กรณีเขมรแดงถูกทหารกัมพูชาโจมตี ก็ไปอยู่ชายแดน แล้วทำออกมาในเชิงผู้อพยพหลังสงคราม หลังเจรจาสันติภาพ เน้นเหตุการณ์ปัจจุบันด้วยไม่ใช่เน้นการเมืองอย่างเดียว” (ธวัชชัย กฤติยาภิชาติกุล, สัมภาษณ์ 12 มกราคม 2539)

ต่อมาเมื่อบริษัทแปซิฟิก ต้องการเปลี่ยนแปลงรูปแบบรายการทางช่อง 5 ประกอบกับการเสนอรูปแบบรายการสารคดีข่าวเชิงสืบสวนรูปแบบใหม่ คือ ตามล่าหาความจริง คุณประไพพัตร กับคุณธวัชชัย จึงแยกตัวออกมาทำรายการตามล่าหาความจริง รายการรายงานแปซิฟิก จึงเหลือพิธีกรหลักอยู่คนเดียว คือ ดร.สมเกียรติ ในช่วงเดือนกันยายนปี 2537 เป็นต้นมา ผู้วิจัย และ

คุณศิริบุรณ์ ฉันทพันธ์ จึงได้เข้ามาเสริมที่มรายนงานแปซิฟิก และยังคงยึดรูปแบบเดิม คือในรายการหนึ่งตอนจะมีผู้ดำเนินรายการ 3 คน แยกความรับผิดชอบไปคนละตอน

ปัญหาทางจริยธรรมในรายการโทรทัศน์ที่นำมาวิเคราะห์

จากการที่มีโอกาสร่วมงานกับทีมงานผู้ผลิต พบว่า การรายงานข่าวเชิงสืบสวนในรายการรายงานแปซิฟิก มีอุปสรรคปัญหาอยู่หลายประการ โดยเฉพาะปัญหาด้านจริยธรรม ด้วยรูปแบบของการทำรายงานข่าวเชิงสืบสวนซึ่งค่อนข้างหมิ่นเหม่ต่อการเกิดปัญหาทางจริยธรรมอยู่แล้ว เมื่อประสานเข้ากับเนื้อหาที่รายงานแปซิฟิกนำเสนออย่างต่อเนื่อง คือกรณียันตระ อมโร ช่วงที่เป็นประเด็นข่าวในช่วงเริ่มต้นต้องยอมรับว่าเป็นประเด็นที่มีความเห็นแตกต่างกันมาในสังคม ความเห็นของคนในสังคมต่อกรณีอื้อฉาวของยันตระ มีอย่างน้อย 3 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มที่ไม่เชื่อข้อกล่าวหา กลุ่มที่เชื่อข้อกล่าวหา และกลุ่มที่ยังไม่ได้ตัดสินใจ โดยต้องอาศัยการประเมินข้อมูลจากสื่อก่อน โดยสื่อมวลชนจะมีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจของคนกลุ่มนี้

ผู้วิจัยเห็นว่ากรณีอื้อฉาวของยันตระ เป็นประเด็นที่มีความหมิ่นเหม่ต่อการเกิดปัญหาทางจริยธรรมค่อนข้างสูง มีหลายเหตุการณ์ถูกยกขึ้นมาเป็นประเด็นถกเถียงในเชิงจริยธรรมของคนในสังคม โดยเฉพาะประเด็นการกระทบกระเทือนต่อสถาบันศาสนา กับการเสนอข่าวเพื่อสนองสิทธิที่จะรู้ ผู้วิจัยได้รวบรวมประเด็นปัญหาทางจริยธรรมที่ได้มาจากการสำรวจเนื้อหา การอ้างอิงทฤษฎีทางจริยธรรม และการสัมภาษณ์บุคคล มี 6 ประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. ปัญหาในการสนองสิทธิที่จะรู้ ในสังคมประชาธิปไตยมีหลักว่า บุคคลมีสิทธิที่จะรู้ ดังนั้นกระแสข่าวสารจะต้องกว้างขวางและหลากหลาย ไม่คับแคบหรือนำเสนอเพียงด้านเดียว เพราะสังคมจะไม่ยอมรับกับการจำกัดข่าวสาร และการบิดเบือนข่าวสาร นี่คือหลักการของสื่อมวลชนในสังคมประชาธิปไตย แต่ในทางปฏิบัติแล้วพบว่า มีข้อกวนไม่ได้เป็นไปตามหลักการในการสนองสิทธิที่จะรู้เพียงอย่างเดียว การจำกัดข่าวสารหรือการบิดเบือนข่าวสาร ตลอดจนการนำเสนอด้านเดียวอาจเกิดขึ้นได้ด้วยปัจจัยที่มีเหตุผลหลายประการ ดังที่จะชี้ให้เห็นในกรณีศึกษาที่ผู้วิจัยเลือกขึ้นมาศึกษาในลำดับต่อไป นอกจากนั้นปัญหาในการสนองสิทธิที่จะรู้ ยังคาบเกี่ยวไปถึงประเด็นการสนองความอยากรู้อยากเห็นของประชาชนในสังคมด้วย (Curiosity)

2. ปัญหาความเป็นกลางในการรายงานข่าว (Objectivity) สื่อมวลชนได้รับการคาดหวังจากสังคมว่า จะต้องทำหน้าที่อย่างเที่ยงตรง ความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง โดยเฉพาะในการรายงานข่าวต้องไม่สอดแทรกความเห็นส่วนตัวลงไป ข่าว เรื่องความเป็นกลางมีหลายนัยยะแล้วแต่

จะตีความ ไม่ว่าจะ เป็นความเป็นกลางในนัยยะเชิงคณิตศาสตร์ ความเป็นกลางแบบไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด และความเป็นกลางแบบภววิสัย หรือวัตถุวิสัย

“ความเป็นกลาง ในภาษาของคนทำงานด้านข่าว คือ การพยายามให้เหตุผลของทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับประเด็นใดประเด็นหนึ่งนั้น ให้ได้รับการนำเสนอต่อคนอ่านหรือคนบริโภคข่าวสารอย่างครบถ้วนที่สุด เท่าที่จะทำได้ในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงที่สุดเท่าที่จะกระทำได้เช่นกัน ความเป็นกลางของสื่อมวลชนเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันค่อนข้างกว้างขวางในระยะหลัง ความเป็นกลางของสื่อมวลชน น่าจะหมายถึงความเป็นนักวิชาชีพที่จะต้องสามารถรายงานข่าวให้ทุกฝ่ายในประเด็นเดียวกันนั้น ได้มีโอกาสเสนอเหตุผลของตนเองเท่าเทียมกัน นักข่าวที่เป็นมืออาชีพ และมีความเป็นกลางอย่างแท้จริง หมายถึง คนที่พยายามสืบเสาะหาข้อมูลและมีความมุ่งมั่นที่ต้องการสนับสนุนคนดีและมีความสามารถในสังคมอย่างเต็มที่” (คอลัมน์ก้าแฟดำ , หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ,20 มีนาคม 2539)

3. ปัญหาการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล การรายงานข่าวแบบสืบสวน เป็นการรายงานข่าวประเภทหนึ่งที่อาจทำให้ผู้สื่อข่าวต้องเข้าไปใกล้ชิดกับสิทธิส่วนตัวของผู้ตกเป็นข่าวมากขึ้น เป็นเรื่องที่น่ากังวลให้เกิดปัญหายุ่งยากกับผู้ตกเป็นข่าวในแง่ของการถูกล่วงล้ำสิทธิในชีวิตส่วนตัว ในขณะที่เดียวกันสื่อมวลชนอาจต้องเผชิญกับความยุ่งยากใจ ในการพิจารณาข้อมูลที่จะมีผลเสียอย่างใหญ่หลวงในด้านจิตใจของผู้ตกเป็นข่าวหรือแม้กระทั่งเสี่ยงต่อการฝ่าฝืนกฎหมายเช่นกัน (ประชัน วัลลิโก ,2528: 196-197)

กล่าวได้ว่าสื่อมวลชนมีเสรีภาพในการเสนอข่าวสารก็จริง แต่เป็นเสรีภาพที่มีเงื่อนไข เพราะการใช้เสรีภาพโดยไม่มีความรับผิดชอบอาจทำให้สื่อมวลชนต้องรับผิดชอบต่อบุคคลอื่นทั้งทางแพ่งและทางอาญา สิทธิส่วนบุคคลเป็นสิทธิทางกฎหมาย โดยทั่วไปจะได้แก่ สิทธิในทางกฎหมายเอกชน สิทธิส่วนบุคคลจึงเป็นสิทธิทางกฎหมายที่พึงเคารพ สื่อมวลชนอาจมีความผิดทั้งทางแพ่งและทางอาญาได้ หากละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของบุคคลอื่น (กฤตยชญ์ สิริเขต , 2532 : 400)

4. ปัญหาความรับผิดชอบต่อสังคมของสื่อมวลชน หรือการคำนึงถึงผลกระทบที่อาจมีต่อสังคม ความรับผิดชอบต่อสังคม คือสภาพหรือลักษณะนิสัยของการยอมรับหรือยอมตามในผลที่ดี หรือไม่ดี ในเหตุการณ์หรือกิจการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้กระทำต่อสังคม (สมควร กวียะ ,หน้า 856,2532)

ปัจจุบันสังคม เรียกร้องความรับผิดชอบต่อสังคมของสื่อมวลชนมากขึ้น เห็นได้ชัดจากกระแสความสนใจเรื่อง “จริยธรรม” ของสื่อมวลชนที่เกิดในสังคมตะวันตกตั้งแต่ช่วงทศวรรษปี 1980 ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เพราะสื่อมวลชนปัจจุบันได้กลายเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งที่มีพลังพอจะชี้นำความเห็นของคนในสังคมได้

5. **ปัญหาทางศีลธรรม** เนื่องจากจริยธรรมมีความเกี่ยวเนื่องกับศีลธรรมในศาสนาพุทธ ศีลธรรม หมายถึง บทบัญญัติเกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติของชาวพุทธ เป็นการรวมพระธรรมและพระวินัยเข้าด้วยกัน ดังนั้นพุทธจริยธรรม จึงกล่าวถึง หลักการประพฤติปฏิบัติของบุคคล ประสานเข้ากับความต้องการของสังคม บุคคลต้องรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม (สุกัญญา สุตบรรทัด, หน้า 819,2532)

ปัญหาด้านศีลธรรมที่พบในการทำงานของสื่อมวลชนในปัจจุบัน เช่น การขโมย การโกหก การบิดเบือน การทำร้ายร่างกาย เป็นต้น โดยเฉพาะการรายงานข่าวเชิงสืบสวนที่เน้นการค้นหาลักษณะแบบเจาะลึกซึ่งเป็นรูปแบบหลักของรายการรายงานแปซิฟิก

6. **ปัญหาความขัดแย้ง-การแทรกแซง** เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในขั้นตอนหลังการผลิต ซึ่งรายการโทรทัศน์ก่อนออกอากาศจะต้องผ่านการตรวจพิจารณาของฝ่ายตรวจพิจารณารายการโทรทัศน์ของแต่ละสถานีก่อน รายงานแปซิฟิก ต้องผ่านการตรวจพิจารณารายการจากฝ่ายตรวจพิจารณารายการโทรทัศน์ ช่อง 9 อ.ส.ม.ท. โดยจะพบปัญหาความขัดแย้งทางความคิดระหว่างผู้ตรวจฯ กับผู้ผลิตรายการในหลายกรณี อันสืบเนื่องมาจากปัญหาทางจริยธรรม เช่น ปัญหาการสนองสิทธิที่จะรู้ ปัญหาความเป็นกลางในการรายงานข่าว ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดในส่วนของ การวิเคราะห์ต่อไป

นอกจากปัญหาความหวั่นไหวในเชิงจริยธรรม 6 ปัญหาที่ตั้งเป็นประเด็นไว้ ในยุคข้อมูลข่าวสารยังมี ประเด็นการแข่งขันในเชิงธุรกิจที่ไม่อาจมองข้าม เนื่องจากองค์กรสื่อมวลชนในปัจจุบันไม่ใช่องค์กรขนาดเล็ก แต่เป็นองค์กรขนาดใหญ่ และไม่ได้เป็นองค์กรที่มีอิสระลอยตัวอยู่เหนือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมือง ดังนั้นองค์กรสื่อมวลชนจึงจำเป็นต้องมี “เงินทุน” เป็นพื้นฐานการอยู่รอดของบุคคลากรจำนวนมากมีหลายกรณีที่เกิดคำถามว่า ทำไมสื่อมวลชนต้องนำเสนอในประเด็นที่ความอ่อนไหวเป็นพิเศษ ซึ่งคำตอบบางอย่างที่ตามมาก็คือ “ขายได้” ปัญหานี้ก็ขึ้นชื่อจำกัดประการหนึ่งที่มีส่วนกำหนดจริยธรรมและจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ เป็นความกดดันทางธุรกิจ (Business Pressure) ที่ทำให้ข้อเท็จจริงไม่ได้ถูกนำเสนอ

ปัญหาหมิ่นเหม่ในเชิงจริยธรรม จะพบได้ในทั้ง 3 ขั้นตอนของการรายงานข่าว นั่นคือ

1. ปัญหาทางจริยธรรมในขั้นตอนการเลือกประเด็นข่าว การเลือกประเด็นข่าวมีความสำคัญสำหรับการรายงานข่าวเชิงสืบสวน ข่าวสืบสวนที่ดีประเด็นจะต้องมีความซับซ้อนมีความกว้าง มีความลึก และควรจะเป็นข่าวเดียว หรือ Exclusive ดังนั้นถ้าต้องการประเด็นข่าวที่ใหม่สดทันต่อเหตุการณ์ เป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจ ก็ต้องเสี่ยงต่อการสร้างเรื่อง กุข่าว การบิดเบือนข่าว เพราะสื่อมวลชนมีอำนาจในการเลือกประเด็นข่าว และเป็นผู้กำหนดรูปแบบของการรายงาน ตลอดจนแสดงให้ผู้มีอำนาจทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ได้รู้ว่าตนถูกสาธารณชนเฝ้าดู

2. ปัญหาทางจริยธรรมในขั้นตอนการเจาะข่าว การเจาะข่าวให้ลึกลงไปถึงเบื้องหลังข่าวเพื่อสนองสิทธิที่จะรู้ของประชาชน หรือสนองต่อความอยากรู้อยากเห็นของประชาชนในสังคม ก็ต้องเสี่ยงต่อการหมิ่นเหม่ทางจริยธรรม ในเรื่องของการขโมย การโกหก การบิดเบือน การทำร้าย การสัญญาแล้วไม่ทำตามสัญญา เพราะการได้มาซึ่งข้อมูลในการทำข่าวเชิงสืบสวนต้องอาศัยเทคนิคของนักข่าวแต่ละคน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ปกปิดซ่อนเร้นอยู่ การเจาะข่าวโดยเฉพาะข่าวสืบสวนสอบสวนย่อมไม่ได้ใช้วิธีการแบบปกติ เพราะความจริงที่จะได้จากการทำงานแบบสืบสวนสอบสวนไม่ใช่ความจริงที่เปิดเผย แต่เป็นความจริงที่อาจซ่อนเร้นอยู่ ผู้สื่อข่าวต้องอาศัยเทคนิค ความชำนาญ และประสบการณ์มากกว่าการรายงานข่าวแบบปกติ

3. ปัญหาทางจริยธรรมในขั้นตอนการรายงานข่าว การรายงานข่าวโดยเฉพาะข่าวสืบสวนส่วนใหญ่จะเป็นประเด็นที่มีความอ่อนไหว มีผลกระทบในวงกว้าง และมีความเสี่ยงต่อความหมิ่นเหม่ในเชิงจริยธรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการขาดความเป็นกลางในการรายงานข่าว ทำให้ผู้ตกเป็นข่าวไม่ได้รับความเป็นธรรม ผลกระทบในด้านลบต่อสาธารณชน การละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ปัญหาทางศีลธรรม รวมทั้งปัญหาความขัดแย้ง-การแทรกแซงที่มักจะเกิดในขั้นตอนการตรวจพิจารณารายการโทรทัศน์

ผู้วิจัยในฐานะ พิธีกรร่วมดำเนินรายการ รายงานแปซิฟิก พบปัญหาในการรายงานข่าวเชิงสืบสวนทางโทรทัศน์มากมาย โดยเฉพาะปัญหาเรื่อง “จริยธรรม” ของสื่อมวลชน ดังนั้นจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัย เรื่อง ปัญหาทางจริยธรรมและความชอบธรรมในการรายงานข่าวเชิงสืบสวน “รายงานแปซิฟิก” ซึ่งเป็นรายการสารคดีเชิงข่าวในรูปแบบการสืบสวนสอบสวน ที่ตอบสนองความต้องการรับรู้ข่าวสารของคนในสังคม ขณะเดียวกันผู้ผลิตรายการก็ยอมรับว่า มีปัญหาในการทำรายการอันเนื่องมาจากประเด็นปัญหาด้านจริยธรรม ในขั้นตอนของการเลือกประเด็นข่าว การเจาะข่าว และการรายงานข่าว

ข้อสังเกตที่สำคัญคือ รายการ “รายงานแปซิฟิก” เป็นรายการประเภทสืบสวนสอบสวน หลักเกณฑ์ทางจริยธรรมที่รองรับจึงเป็นหลักเกณฑ์แบบเสรีนิยม ซึ่งเน้นการนำเสนอความจริงต่อสาธารณะ คือการกระทำที่ถูกต้อง ผู้วิจัยจะนำหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาเป็นหลักในการวิเคราะห์ แต่จะไม่ละเลยปัจจัยสำคัญว่าด้วยระเบียบปฏิบัติและจรรยาบรรณของวิทยุโทรทัศน์ไทย ซึ่งอาจจะเข้ามาเป็นตัวแปรสำคัญในการตัดสินใจของคนแต่ละกลุ่ม

ปัญหานำวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงปัญหาทางจริยธรรมในการรายงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนในรายการ "รายงานแปซิฟิก" ว่ามีประเด็นของการหมิ่นเหม่เชิงจริยธรรมอย่างไรบ้าง
2. บุคคลทั้ง 6 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ผลิตรายการ ผู้ตรวจพิจารณารายการทางสถานีโทรทัศน์ ผู้ถูกกล่าวหา นักวิชาการ นักวิชาชีพด้านสื่อสารมวลชน และนักการเมือง มีเกณฑ์ในการตัดสินใจปัญหาทางจริยธรรมอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการทำวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาทางจริยธรรมในการเสนอรายงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน
2. เพื่อศึกษาเกณฑ์ตัดสินใจทางจริยธรรมของกลุ่มทั้ง 6 คือ ผู้ผลิตรายการ ผู้ตรวจพิจารณารายการทางสถานีโทรทัศน์ ผู้ตกเป็นประเด็นข่าว นักวิชาการ นักวิชาชีพด้านสื่อสารมวลชน และนักการเมือง

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้จะศึกษารายการรายงานแปซิฟิก กรณียันตระ อมโร เป็นรายงานเชิงข่าวสืบสวนเรื่องยาว ที่รายงานแปซิฟิกติดตามเจาะลึกอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2537 จนถึงเดือนเมษายน 2538 รายการที่เลือกมาเป็นกรณีศึกษามีทั้งหมด 10 ตอน ตั้งแต่วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2537 ถึงเดือนมีนาคม 2538

ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิเคราะห์เกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรมในการวิเคราะห์เนื้อหาสารคดีเชิงสืบสวน ในรายการรายงานแปซิฟิก เป็นการเสนอแนวทางในการประนีประนอมระหว่างผู้ผลิตรายการ และ ผู้ตรวจพิจารณารายการทางโทรทัศน์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันและแสดงให้เห็นเหตุผลและ จุดยืนของทั้งสองฝ่าย

ข้อสันนิษฐาน

1. ประเด็นที่น่าจะมีปัญหาหมิ่นเหม่ในเชิงจริยธรรมมากที่สุด น่าจะได้แก่ขั้นตอนการ รายงานข่าว เนื่องจากเป็นขั้นตอนที่จะต้องเผยแพร่สู่สาธารณะ มีผลกระทบต่อสังคมและต้องผ่านการตรวจพิจารณาของสถานีโทรทัศน์ ส่วนปัญหาทางจริยธรรมที่น่าจะเกิดขึ้นมากที่สุด คือ ปัญหา การสนองสิทธิที่จะรู้ เพราะกรณีนี้เกี่ยวข้องกับประเด็นศาสนา และเป็นบุคคลสาธารณะจึง เกิดคำถามว่าประชาชนมีสิทธิที่จะรับรู้ข้อเท็จจริงในขอบเขตมากน้อยเพียงใด

2. เมื่อเกิดกรณีความขัดแย้ง-การแทรกแซง ระหว่างผู้ตรวจพิจารณารายการโทรทัศน์ และผู้ผลิตรายการน่าจะมีแนวทางในการประนีประนอมระหว่างคนสองกลุ่ม

3. เกณฑ์ในการตัดสินทางจริยธรรม ของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องโดยตรงและกลุ่มผู้ที่ไม่ได้ เกี่ยวข้องโดยตรงอาจมีความแตกต่างกัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ปัญหาทางจริยธรรมหมายถึง ปัญหาการสนองสิทธิที่จะรู้ ปัญหาความเป็น กลางในการรายงานข่าว ปัญหาการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ปัญหาความรับผิดชอบต่อสังคมของ สื่อมวลชน ปัญหาทางศีลธรรม และปัญหาความขัดแย้ง-การแทรกแซง

2. เกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรม (Moral Judgement) หมายถึง เกณฑ์ที่บุคคลทั้ง 6 กลุ่ม คือกลุ่มผู้ผลิตรายการ กลุ่มผู้ตรวจพิจารณารายการโทรทัศน์ กลุ่มผู้ถูกกล่าวหา กลุ่มนัก สื่อสารมวลชน กลุ่มนักวิชาการ และกลุ่มนักการเมือง ใช้เป็นเหตุผลในการพิจารณาตัดสินปัญหา ทางจริยธรรม

3. การรายงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน (Investigative Report) หมายถึง ข่าวที่ผู้สื่อข่าวสามารถเข้าถึงแหล่งข่าวที่เป็นต้นตอของเหตุการณ์ จนกระทั่งค้นพบข้อเท็จจริงอันเป็นความจริงที่แท้ แล้วนำมาตีแผ่จนสาธารณชน ได้รับรู้อย่างถูกต้องและกว้างขวาง (สมหมาย ปาริฉัตร , หน้า 23 , 2537)

4. รายการสารคดีเชิงข่าว หมายถึง รายการที่มีจุดมุ่งหมายเน้นเฉพาะเรื่อง เนื้อหาที่มีความเกี่ยวพันอันเนื่องมาจากข่าวที่เกิดขึ้นมาแล้ว เน้นการสืบหาสาเหตุเรื่องราวความเป็นมาอย่างละเอียด ในที่นี้หมายถึง รายการรายงานแปซิฟิก ตอนยันตระ อมโร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการไขเหตุผลในการตัดสินใจจริยธรรมของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 6 กลุ่ม ว่าแต่ละกลุ่มมีแนวคิด-วิธีการตัดสินใจเมื่อเกิดปัญหาทางจริยธรรมอย่างไร
2. เพื่อเป็นการบันทึกช่วงเวลาหนึ่งของคดียุติธรรมทางศาสนา กรณียันตระ อมโร ตั้งแต่ช่วงเกิดเป็นข่าวจนกระทั่งสละสมณเพศ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย